

DUH PRIRODNE I PRAKTIČNE JURISPRUDENCIJE

(Miroslav Pera: *Poljički statut, Književni krug, Split, 1988.*)

Nedjeljko Mihanović

Dana 27. kolovoza 1988. upriličeno je u Mjesnoj zajednici u Podstrani, pokraj Splita, u mjestu na području nekadašnje starohrvatske seljačke Republike Poljica, predstavljanje novoizašle knjige *Poljički statut*, koju je priredio odvjetnik i znanstvenik dr. Miroslav Pera. Knjiga je objavljena u izdanju Književnog kruga Split, 1988, u biblioteci Svjedočanstva, knjiga 9. Urednik edicije je akademik Kruno Prijatelj, a recenzenti su dr. Hodimir Sirotković i dr. Nikola Visković.

Tekst *Poljičkog statuta* priređen je i tiskan prema izvorniku sačuvanom iz godine 1440, kada Poljičani »... kupno i dogovorno učiniše i uzakoniše statut svoj i zakone svoje...«, te »... prepisaše ovi *Poljički statut* iz staroga u ovi virno i pravo, ni uzmaknuv ni primaknuv, nego da se bolje razumi arvacki i latinski« (*Poljički statut*, str. 524).

Ovo izdanje *Poljičkog statuta* popraćeno je od priređivača dra Miroslava Pere opsežnim znanstveno izloženim pravnim prosudbama i povijesnim tumačenjima. Podrobno je obrađena povijest Poljica, poljičko društveno uređenje, te izvori i osebujne karakteristike poljičkoga statutarnog prava.

Postanak *Poljičkog statuta* proizlazi iz mediteransko-europskoga zemljopisnog i kulturnog kruga, sa teritorijalnog prostora drevne starohrvatske poljičke župe i knežije, gdje se stapaju suri kamen planine Mosora s ljupkom jadranskom pitomošću. Taj povijesni prostor nadomak uskočkog gnijezda Klisa i drevnoga solinskog groba kraljice Jelene, svijetle i pobožne majke i zaštitnice sirota, uokviruju bistre rijeke Žrnovnica i Cetina, u kojima se zrcale brda, nebo i oblaci, a na Eolovoj harfi kamenitih grudi Mosora sviraju skladnu pjesmu vjetar, kamen, polje, stablo, rijeka, potok i more. Zatečeni u toj gordoj prirodi, u krajobrazu masline i smokve, što slušahu riječi Kristove, bivamo tako ponoseni da zajedno s Byronom moramo uskliknuti: »Nisu li brda, valovi, nebesa — dio moj i duše moje, a ja njihov.«

U konstituiranju vlastite organizacije vlasti i u izradi pravnog sustava Poljičani su kodificirali svoje običajno pravo temeljeno na odrednicama starohrvatskoga kolektivnog prava i na elementima rimskoga pravnog sustava. Ustrojstvo svoga društvenog uređenja izradili su na temeljima starorimske kapitolске civilizacije i na načelima starohrvatske praktične i prirodne jurisprudencije, u koju su unosili posve izvorne elemente vlastite pravne i organizacijske operativnosti. Taj *jus naturale* sadržavao je načela prirodnosti, zdrava razuma, kritičnosti, reda, rada, te demokratske kriterije za vrednovanje pravnih i moralnih čina. Poljičani su spontano u svoj pravni zakonik unosili duh eleatskog racionalizma, pragmatizma i životne mudrosti. Oni su mediteranski duh rimskog prava znali prilagoditi vlastitim potrebama i društvenim normama, te ga obogatiti svojom izvornošću i osebujnošću, obilježiti vlastitim pečatom mudrosti i smionosti. Samo razborom i mudrošću mogao se izboriti tako povlašteni položaj, kakav su uživala Poljica. U tom smislu u *Statutu* su sadržani slobodna misao i slobodna volja. Njegov pravni izraz označuje emancipaciju malog čovjeka, obična seoskog puka.

Poljica su putem utvrđivanja svoga pravnog poretka u *Poljičkom statutu* ostvarila vidljiv kontinuitet starohrvatskoga samoupravnog društva iz doba hrvatskih narodnih vladara. U pogledu ostvarivanja svoje samostalnosti i slobode, Poljica su posljednji nacionalni akord, glas i jeka nekadašnje hrvatske narodne države, glas Rižinica, Klisa i Bijaća, odakle je misao hrvatske samobitnosti, nezavisnosti i državnosti sišla u poljički seoski puk, u domove didića, vlastelčića, pučana i kmetića. U svome pravnom sustavu i poretku Poljica su čuvala evoluciju hrvatske narodne misli, hrvatski demokratski nacionalizam, dostojanstvo duha i značaja. Svi sačuvani dokumenti i preambule potvrđuju nam ovu tezu o neprekidnutom kontinuitetu hrvatske državopravne tradicije. U pogledu provedbe svoga zakonskoga pozitivnog prava i ostvarivanja vlastite samostalnosti i slobode, Poljica moraju biti svjesna te svoje povijesne misije.

Poljički statut, kao organ vlasti i javne službe, bio je na području seljačke Republike Poljica ona paradigma s koje se sve promatralo i prema kojoj se uobličavalo društveno, političko i socijalno uređenje. Iz njega je izvirala pozitivna, realna snaga povijesti, narodna pučka kultura, običaji, moral, dopušteno i zabranjeno. Statut je izgrađivao vanjsko i unutarnje jedinstvo poljičke državopravne zajednice. Branio je političku, ekonomsku, moralnu i društvenu misao. Bio je poluga narodne svijesti, samostalnosti, samoupravljanja i nezavisnosti. Čvrstim sustavom svoje pravne utemeljenosti statut je omogućavao suvereno odlučivanje za vrijeme hrvatsko-ugarskoga, mletačkog i turskog vrhovništva. Oslobodilačka moć prava osiguravala je poljičkom didiću, vlasteliću i pučaninu da bude svoj na svome, da ostane gospodar na vlastitoj brazdi, u vlastitu vinogradu, u svojoj drvosječnoj ogradi i u svome pitomu pašnjaku.

Vrijednosni sustav i moć *Poljičkog statuta* osjećali su se kroz svitanje zore i kroz umiranje dana. Kao uvjerljiv tumač narodnog života, u njegovu je sadržaju sačuvana snažna dokazna moć. U njemu je izražen *duh sitnozora*, smisao i pozornost za prosuđivanje i odmjeravanje malih stvari. Taj duh u svemu je tražio mjeru: tražio je da sredstvo i svrha budu po mogućnosti u istom smjeru i znaku. A prihvaćajući načela *prirodnoga prava*, uvažavao je ljudsku narav kao društvenu vrijednost.

Pridržavajući se čvrsto pravnih normi i demokratske organizacije vlasti, poljičko društvo se kroz duga stoljeća uspjelo othrvati krutim zakonskim sankcijama feudalizma. U zakonskom pravnom sustavu feudalizma *Statut* je bio snažan *korektiv*, s konsekventnom tendencijom prevladavanja feudalnih, etatičkih, birokratskih i aristokratskih odnosa. Omogućavao je da vrijednosni sustav poljičkog društva bude bez oligarhije i bez plutokracije. Poljičko plemstvo, koje je većinom potjecalo iz seljačkih, didičkih, starosjedilačkih redova, nikada nije imalo aristokratsko obilježje. A to plemenitaštvo nije bilo stečeno dvorskom lakejskom službom i podaničkim privilegijama. U očuvanju unutrašnje vlasti nikada se nije pribjegavalo političkom teroru, a u uskladenim odnosima društvene uzajamnosti među slojevima poljičkog društva dominirao je duh zakonskog prava (*iustitia legalis*).

Oprijevši se zamkama feudalizma, Poljičani su našli hrabrosti za svoju vlastitu sudbinu. Svoju prirodnu starosjedilačku samobitnost načinili su svojim načinom življenja i svojom sudbinom. Oni su protivno normiranim zakonima feudalnog uređenja slijedili vlastitu zvijezdu samostalnosti i slobode. Čvrsto braneći opravdanost i snagu ideje svoga pravnog sustava, župa je poljička — kako je utvrdio prof. Ferdo Čulinović — ostvarila sui generis status državnosti Poljičke Republike, s obilježjima autonomnosti, narodnog suvereniteta, demokracije, republikanskog oblika vladavine i specifična kvazi-federalizma (*Poljički statut*, str. 180).

Jedan narod potvrđuje sebe sviješću. Ta svijest bila je kvasac i duhovna sila, koja je neodoljivo djelovala da u poljičkom puku razvije načelo samobitnosti i samodostatnosti, da kao narodna zajednica samo vlastitim snagama zadovolji svoje životne potrebe. Jer narod bez vlastite zemlje i vlasti nije narod nego raja. Ta povijesna svijest se produžuje i u našu suvremenost, pa su nam Poljica i u ovo doba patrijarhalne dezintegracije sačuvala stanoviti duh starine, koji se odražava u privrženosti dragoj djedovskoj grudi i u gorućem osjećaju prema toplini domaćeg ognjišta.

Preporučujemo stoga ovu vrijednu knjigu ne samo svim Poljičanima, nego i svim ljubiteljima hrvatske knjige, da u njoj upoznaju ono magijsko svjetlo narodnosne svijesti i nacionalnog duha slobode.